

פתרון הבחינה באזרחות
מוגש על-ידי
שמואל הירש, אוהד ריצ'מונד ונעמי בלנק
מורים ברשת "יואל גבע"

פרק ראשון

ענה על שתיים מהשאלות 1-3 (לכל שאלה 14 נקודות)

שאלה מספר 1

- א. ציון – הזכות לקניין – קניין חומרי.
- הסבר – הזכות לקניין היא זכותו של אדם לשמור את רכושו, שנצבר על ידו או על ידי משפחתו, ללא סכנה שרכוש זה ייגזל ממנו. לקניין שני מובנים: חומרי ורוחני. בקניין חומרי כלולים מרכיבים כמו: קרקע, בית, דירה כסף מפעלים ועוד. קניין רוחני כולל המצאות מדעיות, יצירות ספרותיות, מחקרים, מאמרים ועוד.
- נימוק – במקרה שלפנינו, בעל המפעל חש שההפסקות התכופות אותן לוקחים הפועלים, בשעה שהם צריכים להשיג על המכונות, פוגעות בתהליך העבודה, גורמות נזקים למכונות, המהוות את קניינו החומרי של בעל המפעל וביכולתו לצבור רכוש.
- ב. ציון – הזכות לכבוד, הזכות לפרטיות.
- הסבר – הזכות לכבוד קובעת, כי לכל אדם זכות לפרטיות ולשם טוב. הזכות לכבוד מתייחסת לדימויו של אדם ולתחושת הכבוד שלו. הזכות לפרטיות מתייחסת לחייו הפרטיים וקובעת כי אין לחדור ולחשוף פרטים מחייו של אדם ללא הסכמתו.
- קיימים תחומים בחיי אדם, שהם נחלת הפרט ואינם צריכים להיחשף בפני הכלל, ללא הסכמתו. פגיעה בזכות לפרטיות יכולה להיעשות על ידי: חדירה לביתו, למקום עבודתו, לחפציו האישיים ובדיקה בגופו ללא רשותו, פרסום שמו או תמונתו של אדם ללא אישורו, פרסום מידע על חייו הפרטיים של אדם ללא הסכמתו ועוד.
- נימוק – במקרה דנן יטענו הפועלים, כי מתבצעת כאן חדירה לתחום הפרט. חיפוש בתיקי העובדים ובבגדיהם ללא אישורם, הוא בבחינת חדירה לפרטיותם והבעת אי אמון מצד ההנהלה בעובדיה.

שאלה מספר 2

- א. ציון – הזכות לשוויון – אפליה פסולה.
הסבר – הזכות לשוויון, קובעת כי כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. יש לאפשר במדינה ובחברה התייחסות שווה לכל אדם באשר הוא אדם, ולהימנע מאפליה פסולה על בסיס שיקולים לא רלוונטים כמו: דת, מוצא, מין, מראה והשקפה פוליטית. מניעת אפליה פסולה פירושה, שאין להתייחס לאנשים בעלי תכונות באופן שאינו שווה, מסיבות שאינן מוצדקות. למשל, אי קבלת אדם לעבודה מסיבות שאינן קשורות לתחום העבודה, או פיטוריו של אדם מעבודה בגלל סיבות, שאינן קשורות לתחום העבודה, כגון העדפות מיניות. נימוק – החיילת המצטיינת עמדה בכל הקריטריונים לתפקיד היוקרתי. לטענתה, היא לא קיבלה את התפקיד "רק משום שהיא פחות נאה מהבוגרות האחרות של הקורס". זו אפליה פסולה, מסיבות שאינן רלוונטיות לכישוריה ולתפקיד.
- ב. זיהוי – הזכות לשוויון – הבחנה.
הסבר – למרות ההכרה שבני אדם שווים בפני החוק, אין בני האדם בטבעם זהים זה לזה. הם שונים במראה, בכישורים וביכולתם. לפיכך, קיימת הבחנה בין בני האדם על פי מאפיינים והצרכים הייחודיים להם. למרות קיומו של עקרון השוויון בפני החוק, מן הראוי שתהיה התייחסות רגישה ושונה של החוק לבני אדם, כאשר יש לכך סיבות מוצדקות. לדוגמה: מתן תקציבים מיוחדים לילדים נכים, הזקוקים להסעות לבית הספר. נימוק – מפקד הקורס החליט במקרה זה להתחשב בצרכים המיוחדים של חיילת בודדה מאזור המרכז בגלל בעיות במשפחתה, וערך הבחנה שאינה פוגענית, לדעתו, בין שתי החיילות.

שאלה מספר 3

- א. זיהוי – מדינה יהודית – מדינת לאום יהודית תרבותית.
הסבר – על פי גישה זו, מדינת ישראל היא מדינה ציונית, יהודית ודמוקרטית היונקת מהמסורת הלאומית התרבותית והדתית ומהמורשת היהודית החילונית והדתית. תושבי המדינה יסכימו ביניהם באמצעות פשרה, על הערכים שברצונם להנחיל לדורות הבאים. נימוק – חבר הכנסת רואה בראש השנה חג חשוב, המהווה ביטוי לזיקה בין העם היהודי לבין מדינת ישראל. חשוב לדעתו, לשמור על הצביון היהודי של המדינה, ולכבד לפחות חלק מהסמלים הדתיים של עם ישראל המייצגים את מורשת ישראל. "חשוב לשמור על הצביון היהודי של המדינה".

ב. זיהוי – מדינה יהודית – מדינת היהודים.
הסבר – גישה זו תומכת בכך, שישראל תוגדר כמדינה יהודית-חילונית-ציונית. המאפיין המרכזי שבה, הוא קיומו של רוב יהודי בישראל. יש להבטיח קיומו של רוב זה על ידי חוק השבות. מעבר לזאת צביונה התרבותי של המדינה יקבע על ידי הרוב.
נימוק – אוהד הכדורגל טוען מפורשות, שחשוב לדעתו, שמדינת ישראל תהיה מדינה יהודית המוגדרת ככזאת בזכות קיומו של רוב יהודי. המסורת היהודית לא צריכה להכתיב החלטות כמו מועדים של משחקי כדורגל ואירועי תרבות.

פרק שני

ענה על שתיים מהשאלות 4-7 (לכל שאלה 13 נקודות).

שאלה מספר 4

זכויות הקבוצה הן זכויותיהן של קבוצות מיעוט לשמור על זהותן הייחודית, הדתית, התרבותית והאתנית. מיעוטים דורשים מהמדינה אמצעים לשימור המורשת, הדת והתרבות שלהם. קבוצות אלו דורשות גם ייצוג פוליטי והגנה על זכויותיהן בחקיקה. כיבוד זכויות הקבוצה חיוני על מנת לשמר את עקרונות הדמוקרטיה. שימור זכויות הקבוצה חיוני על מנת למנוע עריצות הרוב. הפרת זכויות הקבוצה על ידי הכרעת הרוב, פוגעת למעשה בחירות שלה, לחיות על פי השקפת עולמה, פוגעת בזכויות בני המיעוט ובשוויון כלפיהם. בישראל נשמרות זכויות המיעוט, זכויות הקבוצה, על בסיס הגישה המכירה בזכויות הקבוצה. שתי זכויות קבוצה הניתנות במדינת ישראל: המיעוט הערבי נהנה מאוטונומיה תרבותית הבאה לידי ביטוי בתכניות לימוד ייחודיות למגזר הערבי, הכוללות התייחסות לתרבות, למורשת ולשפה הערבית. זכות נוספת באה לביטוי בכך שהשפה הערבית קיבלה מעמד רשמי.

שאלה מספר 5

- א. שיטת דין הדם.
ב. שיטת דין הקרקע.
שיטת דין הדם, מתייחסת למוצאו של אדם, להוריו. על פי שיטה זו האזרחות עוברת מהורים לבנים ללא קשר למקום הלידה.
על פי שיטת דין הקרקע, אזרחות נרכשת על ידי לידה בטריטוריה מסוימת ללא קשר לזהות האתנית. כל מי שנולד בארה"ב הופך לאזרח אמריקאי.

רוב המדינות משלבות בצורה זו או אחרת בין שתי השיטות. בישראל, שהיא מדינת הלאום היהודי, יש העדפה ברורה של דין הדם, ורק במקרים מסוימים מכירה ישראל בדין הקרקע, כל זאת, בשל הדגשתה את הלאומיות האתנית. מדינות לאום אתניות מעדיפות את שיטת דין הדם, משום שהן מבוססות מעצם הגדרתן על רכיבים כמו זהות לאומית-אתנית, דת ומורשת עתיקה, הקושרים את כל חלקי העם למעין קהילה אתנית אורגנית. החלת דין הקרקע במדינת לאום אתנית תפגע ביסודות האתניים של המדינה.

מדינת ישראל משלבת בין שתי הגישות: דין הדם בא לידי ביטוי בחוק השבות. שיטת דין הקרקע באה לידי ביטוי בחוק האזרחות.

שאלה מספר 6

מאפיין ייחודי של מדינת כלל אזרחיה, הוא לאומיות פוליטית, המבוססת על השקפת עולם משותפת, ולא על מוצא אתני.

המשותף בין גישה זו לבין חלק מהגישות האחרות בנוגע לאופייה של מדינת ישראל, הוא הדגשת הערכים והעקרונות הדמוקרטיים.

שאלה מספר 7

שימור העיקרון של פומביות המשפט, חיוני כחלק מיישום הזכות להליך הוגן. עקרון זה חיוני לדמוקרטיה, משום שפגיעה בו, עלולה לגרום לפגוע בזכותו של האדם למשפט הוגן ולפגיעה בשלטון החוק. עיקרון הפומביות מאפשר שהצדק ייראה ולא רק ייעשה. הפומביות מהווה תנאי לשמירה על עצמאותה ואי תלותה של הרשות השופטת.

שני מקרים המדגימים מתי מותר לערוך משפט בדלתיים סגורות:

- א. מטעמים של שמירה על ביטחון המדינה.
- ב. מטעמים של פרטיות במקרה של קטינים ונפגעי עבירות מין.

פרק שלישי

שאלה מספר 8

הגישה החברתית-כלכלית הבאה לידי ביטוי בעתירה שהוגשה לבג"ץ היא הגישה הסוציאל-דמוקרטית. גישה זאת מתבססת על מעורבות המדינה בחיי החברה והכלכלה. המדינה מצמצמת את חירותו של הפרט כדי לקדם שוויון בהזדמנויות. במסגרת זו היא מסייעת לשכבות חלשות ולנוזקים. כך בא לידי ביטוי האופי המהותי של הדמוקרטיה המתייחס לערך האדם כערך מרכזי. העתירה המוגשת לבג"ץ היא על מנת לבטל מיני קיצוצים בקצבאות הבטחת הכנסה על בסיס הטיעון, כי קיצוץ כזה פוגע בשכבות חלשות ובזכות החברתית לרמת חיים סבירה.

שאלה מספר 9

זכויות חברתיות הן זכויות אותן מעניקה המדינה לפרטים החיים בה, על מנת לצמצם פערים כלכליים וחברתיים. בין זכויות אלו ניתן למנות את הזכות לרמת חיים סבירה, הזכות לחינוך, הזכות לטיפול רפואי ועוד. במימוש הזכויות החברתיות מפעילה המדינה את תקציב המדינה ומממנת זכויות אלו. לדעת מחבר הקטע, בית המשפט פוגע בפסיקתו בעיקרון שלטון העם ובעקרון הגבלת השלטון. עקרון שלטון העם קובע, כי בדמוקרטיה ייצוגית, העם שולט באמצעות נציגיו הנבחרים. הפגיעה בשלטון העם היא בכך, שרק הכנסת, כמייצגת את ריבונות העם ושלטון העם, יכולה להכריע בנושאים עקרוניים כמו הקצאות תקציביות. בית המשפט נטל לעצמו סמכויות לא לו. עיקרון דמוקרטי נוסף שנפגע כאן, הוא עיקרון הגבלת השלטון – הפרדת הרשויות. מעורבות היתר של בג"ץ בהכרעות ערכיות, היא פגיעה במערכת האיזונים והבלמים בין הרשויות, על פיה לכל רשות שלטונית מוגדרות בחוק סמכויות ומגבלות ברורות. במקרה שלפנינו, בג"ץ "חדר" לתחום סמכותן של רשויות השלטון האחרות, המציעות ומאשרות את חוק התקציב. בכך, שלל מהן את הזכות לקבוע סדר עדיפויות לאומי.

שאלה מספר 10

המחבר, מסתמך על הגישה הפורמליסטית, על פיה בית המשפט מוסמך לשפוט רק לפי לשון החוק הרשמית ולא לפסוק בדין, כאשר אין הוראות חוק מפורשות. לדעת תומכי הגישה הפורמליסטית, מובילה הגישה האקטיביסטית לפגיעה באיזון המתאים בין רשויות השלטון ועל בג"ץ לפעול על פי שלטון החוק במובן הפורמלי. בכך ישמור בג"ץ על זכותה וסמכותה של הכנסת לחוקק חוקים המחייבים את כל רשויות השלטון.

פרק רביעי

שאלה מספר 11

תנאי הכרחי לקיומן של בחירות דמוקרטיות הוא קיומן של בחירות חופשיות, המקיימות את חופש הביטוי ומאפשרות דיון ציבורי וגלוי ביחס לנושאים העומדים במרכזו של סדר היום הציבורי. הגבלה על חופש הביטוי, סגירת עיתונים וערוצי שידור פרטיים, אינם מאפשרים קיומן של בחירות דמוקרטיות.

שאלה מספר 12

הבחור, שאביו יהודי, יכול לעלות לישראל מכוח חוק השבות, הקובע כי "יהודי, בן של יהודי, נכד של יהודי, ובני זוגם יעלו לישראל ויקבלו אזרחות". למרות זאת, אין הבחור מתאים להגדרת "מי הוא יהודי" מאחר שיהודי הוא "מי שנולד לאם יהודיה, או שהתגייר ואינו בן דת אחרת". תנאים אלה לא התקיימו במקרה שלפנינו.

שאלה מספר 13

שלטון החוק במדינה דמוקרטית מתייחס לשני מובנים: המובן הפורמלי – מתייחס להליך קבלת החוק: החוק יתקבל בהכרעת רוב, ע"י רשות מחוקקת, שנבחרה בבחירות דמוקרטיות, ויהיה שוויוני בדרך אכיפתו. המובן המהותי – משקף הסכמה כללית רחבה בין האזרחים, והסכמה כללית רחבה בין האזרחים לבין השלטון ביחס לכללי המשחק הדמוקרטי. החוק בתוכנו יהיה ראוי, צודק ושוויוני. ישקף ערכים דמוקרטיים, יגן על זכויות האדם והאזרח, ויגן על זכויות המיעוט.

שאלה מספר 14

הסובלנות היא תנאי לקיומה של חברה דמוקרטית ופלורליסטית. ללא סובלנות, תהיה החברה, חברה שסועה. השסעים מגבירים את המתח בין הקבוצות, הדעות והאינטרסים השונים. חילוקי הדעות והמתחים על רקע לאומי, עדתי, דתי וכלכלי – חברתי, מפצלים את החברה ומגבירים מתחים ואי ציביות. חברה שסועה היא חברה שאין בה סובלנות, ומכאן שאין בה יציבות.